

Олена Богдан,
к. соц. н., доцентка кафедри соціології
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ПРАВО ЖІНОК НА СВЯЩЕННОСЛУЖИ- ТЕЛЬСТВО В ХРИСТИЯНСТВІ: КОНТРОВЕРСІЙНЕ СЬОГОДЕННЯ ТА НЕУНИКНЕ МАЙБУТНЄ?¹

І Бог на Свій образ людину створив,
як чоловіка та жінку створив їх

Буття 1:27

Хоча частка жінок серед священиків у християнських релігійних організаціях поступово збільшується й прийняття ідеї рівних прав жінок і чоловіків на священнослужительство поширюється серед громадськості, у західних суспільствах релігійні спільноти залишаються в певному сенсі останньою барикадою патріархатних порядків. Адже досі найчисленніші католицькі, православні та низка протестантських церков не готові визнати права жінок на священнослужительство. В Україні жінка може бути президентом країни й кардіохірургом, ректором університету та суддею, однак, для неї все ще залишається недоступним формальне духовне лідерство у православ'ї та греко-католицизмі –

¹ Цей текст є розширеною версією статті, вперше опублікованої у випуску «Гендер, традиція і релігія» ґендерного журналу «Я»: Богдан О. Право жінок на священнослужительство в християнстві: контроверсійне сьогодення та неунікне майбутнє? // Гендерний журнал «Я». Випуск «Гендер, традиція і релігія». 2017. №2 (43). С. 21–24. URL: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/gendernyi-zhurnal-ya-43-2017.pdf>.

двох найчисленніших конфесіях України. На сьогодні в Україні вже є жінки-священнослужительки в деяких протестантських церквах, деяких юдейських громадах та інших релігійних спільнотах, але не в тих, що є найбільшими в Україні. Таким чином, жінкам довіряють життя та здоров'я, економічний і політичний розвиток, але не царину духовного.

Водночас низка досліджень показує, що саме жінки дотепер переважають серед церковних парафіян навіть у найпатріархатніших із релігійних організацій світу, й особливо в християнстві²; і саме жінки мають вищі показники молитовних практик в Україні³. Наразі неможливо спрогнозувати, як довго в найбільших релігійних організаціях України та низки інших суспільств священнослужительство залишатиметься «забороненою територією» для жінок. Однак дані західних суспільств переконливо демонструють поступове збільшення частки жінок серед священників і дедалі ширше прийняття ідеї рівних прав на священнослужительство серед жінок і чоловіків.

Сьогоднішня громадська думка та організаційні реалії

За даними Інституту Геллапа, станом на 1977 рік у Сполучених Штатах уже був примітний рівень підтримки священнослужительства жінок; відтоді показники підтримки суттєво зросли⁴. У 1977 репрезентативне опитування меш-

² The Gender Gap in Religion Around the World / Pew Research Center. 22 March 2016. 121 p. URL: <http://www.pewforum.org/2016/03/22/the-gender-gap-in-religion-around-the-world>.

³ Богдан О. Релігійна самоідентичність і молитва в Україні: аналітичний звіт / Київський міжнародний інститут соціології ; дані опитування 19-31 травня 2016, оприлюднені 12 липня 2016 р. 19 с. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20161807_religion/UKR%20Report%20on%20Religion%2018.07%20KIIS%20revised.pdf.

⁴ Winseman A. L. Women in the Clergy: Perception and Reality. Gallup : 30 March 2004. URL: <https://news.gallup.com/poll/11146/women-clergy-perception-reality.aspx>.

канців США, які не є католиками, показало, що 42 % підтримують право жінок бути пастирями, священниками або рабинями у їхній вірі або деномінації, 27 % були проти, а 32 % було важко визначитися. У 2000 аналогічний показник підтримки зріс до 73 %, 22 % висловилися проти й лише 5 % не змогли визначитися. Якщо включити до вибірки населення католицького віросповідання, дані 2000 року змінюються несуттєво: 71 % підтримує священнослужительство жінок, 23 % проти. Станом на 2015 рік більшість (59 %) римо-католиків у США вважають, що жінкам мають надати право бути священниками⁵. Серед тих американських католиків, які відвідують месу щотижня, так вважає майже половина (45 %)⁶.

За даними опитувань, 86 % католиків у Нідерландах підтримують посвячення жінок у священники, такж 74 % католиків в Іспанії, 71 % у Португалії й так само в Німеччині, 67 % в Ірландії, 66 % у Канаді, 65 % у Великій Британії, 62% в Австралії та 58% в Італії⁷. Якщо серед вірян і далі зростатиме підтримка рівних прав для жінок і чоловіків на священнослужительство, зрештою Римо-Католицькій Церкві (РКЦ) доведеться змінити офіційну позицію з патріархатної на егалітарну, а отже, священнослужительство жінок у найбільшій релігійній організації світу, якою нині є РКЦ, є не примарним майбутнім, а радше неunikним. Однак це майбутнє зовсім не обов'язково є близьким: як показує досвід деяких інших питань (наприклад, застосування контрацепції), розбіжності між позицією Церкви та поглядами більшості вірян можуть залишатися десятиліттями.

⁵ Chapter 4. Expectations of the Church // U.S. Catholics Open to Non-traditional Families / Pew Research Center, 2 September 2015. P. 73. URL: <http://www.pewforum.org/2015/09/02/chapter-4-expectations-of-the-church>.

⁶ Там само. С. 75.

⁷ Martinez J. A. F. et al. The Ordination of Women in the Catholic Church: a Survey of Attitudes in Spain / Juan Agustin Franco Martinez, Macario Rodriguez-Entrena and Maria Jesus Rodriguez-Entrena // Journal of Gender Studies. 2012. Vol. 21, № 1. P. 22.

Попри поширене помилкове уявлення, що нині християнки можуть бути висвячені у священиці лише в деяких протестантських церквах, жінки можуть бути священиками в церквах Утрехтської Унії Давніх Католицьких Церков⁸ (на відміну від Греко-Католицької та Римо-Католицької Церков). Ці католицькі церкви відмежувалися від римо-католицької наприкінці XIX століття. Одне з контроверсійних питань, що зумовило відокремлення, – догмат про непогрішність (безпомилковість) Папи Римського, ухвалений 1870 року⁹. Першою священицею в католицьких церквах Утрехтської Унії стала Ангела Берліс у Німеччині (посвячена 1996 року). В Утрехтській Унії Давніх Католицьких Церков зазначають: «Ця унія є спільнотою національно організованих католицьких церков, які міцно тримаються віри й практики ранньої нерозділеної Церкви без жорсткої відданості минулому. Вони прагнуть зберегти те, що є добрим, будучи відкритими оновленню церкви та духовного життя»¹⁰ (Тут і далі – переклад наш. – О. Б.).

Крім того, нині діє Асоціація римо-католицьких жінок-священиків (Association of Roman Catholic Women Priests), яка не лише здійснює просвітницьку діяльність, а й посвячує католицьких жінок для священнослужительства в ранзі дияконеси, священиці та єпископині з дотриманням апостольського спадкоємства¹¹: оскільки перших католицьких жінок-єпископів висвятив єпископ РКЦ (хоч і всупереч формальній позиції Ватикану), відповідні єпископині можуть передати спадкоємство наступним посвяченим. Щодо взаємин із Ватиканом на офіційному сайті Асоціації пояснено: «Ми лікуємо століття мізогінії... Ватикан (ієрархія) не

⁸ Union of Utrecht of the Old Catholic Churches. URL: <http://www.utrechter-union.org>.

⁹ Chapter 4. On the Infallible Teaching Authority of the Roman Pontiff // First Vatican Council (1869–1870): Session 4: 18 July 1870. URL: <http://www.ewtn.com/library/COUNCILS/V1.htm>.

¹⁰ Welcome // Union of Utrecht of the Old Catholic Churches. URL: <http://www.utrechter-union.org/page/157/home>.

¹¹ Association of Roman Catholic Women Priests : Official Website. URL: <https://arcwp.org>.

може продовжувати дискримінувати жінок і звинувачувати в цьому Бога... Ми заперечуємо відлучення від церкви. Жодне покарання не може відмежувати нас від Христа або скасувати наше хрещення. Жодна церковна влада не може відмежувати нас від Бога. Це наша церква й ми її не полишаємо. (Незалежно від того, що Ватикан каже або робить. Офіційна позиція Ватикану полягає в тому, що наше відлучення є автоматичним: за вашим вибором ви відлучили самих себе.)»¹². Попри офіційну позицію Ватикану, ще між 2000 та 2007 роками понад 60 католицьких жінок були посвячені у священнослужительство в США та Канаді¹³.

За даними Департаменту праці США, у 2018 році в країні працювало 415 тис. священнослужителів, 22 % з яких становили жінки¹⁴. Хоча цей показник досі відносно низький, його динаміка висхідна: поступово жінки стають дедалі більше представленими серед духовенства релігійних організацій США. Для порівняння, жінки становили близько 5 % священнослужителів США у 1976 році й близько 15 % у 2000¹⁵.

В Англіканській Церкві (Велика Британія) станом на 2016 рік жінки становили 28 % духовенства; водночас обидва архієпископи цієї Церкви – чоловіки, а серед єпископів відсоток жінок суттєво нижчий, ніж серед священнослужителів нижчих рангів (лише 5 % єпархіяльні єпископині та

¹² Frequently Asked Questions // Association of Roman Catholic Women Priests : Official Website. URL: <https://arcwp.org/en/frequently-asked-questions>.

¹³ Martinez J. A. F. et al. The Ordination of Women in the Catholic Church: a Survey of Attitudes in Spain / Juan Agustin Franco Martinez, Macario Rodriguez-Entrena and Maria Jesus Rodriguez-Entrena // Journal of Gender Studies. 2012. Vol. 21, № 1. P. 22.

¹⁴ Labor Force Statistics from the Current Population Survey, 2018 / United States Department of Labor. URL: <https://www.bls.gov/cps/cpsaat11.htm>.

¹⁵ Schleifer C. and Amy D. Miller. Occupational Gender Inequality among American Clergy, 1976–2016: Revisiting the Stained-Glass Ceiling // Sociology of Religion : A Quarterly Review, 78 (4). 2017. P. 1–24.

11 % вікарні)¹⁶. Натомість суттєво егалітарнішу ситуацію бачимо в найбільшій церкві Швеції: з 2014 року Церкву Швеції¹⁷ очолює єпископіння Антьє Жакелен, відсоток священнослужительок у ній сягає 45 % і жінки переважають серед студентів навчальних програм, що здійснюють підготовку до священнослужительства¹⁸.

В Україні поки відсутня державна статистика священнослужительства жінок. Хоча Департамент у справах релігій та національностей Міністерства культури України веде облік кількості священнослужителів у різних релігійних організаціях, цей державний орган досі не здійснює моніторингу представленості жінок серед духовенства¹⁹.

Як давно постало питання рівних прав жінок і чоловіків у християнських церквах? Є свідчення, що в ранніх християнських церквах жінки мали лідерські ролі. Однак, 352 року Рада Лаодикеї заборонила жінкам бути священиками, очолювати церкви та наближатися до вівтаря, а 398 року IV Синод Карфагену уточнив: «Жінка, якою б освіченою або святою не була, не може повчати чоловіків у зібранні... Жінка не може хрестити»²⁰. Відтоді минуло майже півтора

¹⁶ Ministry Statistics 2016 / The Church of England Research and Statistics, 2017. P. 11. URL: <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2017-10/2016ministrystatistics.pdf>.

¹⁷ Церква Швеції є лютеранською.

¹⁸ Sutherland S. 10 Fundamentals of Religion in Sweden. URL: <https://sweden.se/society/10-fundamentals-of-religion-in-sweden>.

¹⁹ Наказ Міністерства культури України від 19.03.2018 № 2016 «Про річну статистичну звітність з питань державно-конфесійних відносин в Україні за 2017 рік (релігійні організації)». URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245361144&cat_id=244950594.

²⁰ Див. Schussler Fiorenza E. Women in the Early Christian Movement // *Womanspirit Rising : A Feminist Reader in Religion* / Ed. by Carol P. Christ and Judith Plaskow. Harper Collins Publishers, 1992. P. 84-92; McLaughlin E. The Christian Past: Does it Hold a Future for Women? // *Womanspirit Rising : A Feminist Reader in Religion* / Ed. by Carol P. Christ and Judith Plaskow. Harper Collins Publishers, 1992. P. 93-106; Chronology of Women's Ordination // *Worldwide Guide to Women in Leadership*. URL: http://www.guide2womenleaders.com/Chronolgy_Ordination.htm.

тисячоліття, перш ніж було виборено можливість духовного лідерства жінок у християнських церквах: з XIX століття деякі протестантські церкви стали дозволяти священнослужительство жінок; цей тренд продовжився у XX столітті й триває дотепер²¹.

Варто висловити кілька застережень. По-перше, посвячення у священнослужительство (ординація) має множинні значення. Під ординацією у різних християнських традиціях можуть розуміти щонайменше такі чотири дії: посвячення у чернецтво, посвячення у диякони, священники або єпископи. Перше здебільшого доступне християнським жінками, друге трапляється рідше, і ще рідше третє й тим паче четверте. Коли у певній релігійній організації жінкам надають право на священнослужительство, це не обов'язково означає повністю рівні права з чоловіками щодо ролей в ієрархії релігійної організації²². Наприклад, Церква Шотландії дозволила жінкам і чоловікам обіймати всі церковні посади незалежно від статі лише в 1968 році, хоча дияконіями жінок у цій Церкві призначали ще з 1888 року²³.

По-друге, формальний дозвіл жінкам бути священницями не завжди тотожний справді егалітарним практикам у розподілі священницьких посад. Подібно до того, як у такій формально патріархатній релігійній організації, як РКЦ, багато вірян мають егалітарні погляди, у формально егалітарній релігійній організації не обов'язково всі віряни мають егалітарні переконання; з іншого боку, ситуація ускладнюється тим, що сексизм й андроцентризм²⁴ далеко не

²¹ Chronology of Women's Ordination // Worldwide Guide to Women in Leadership. URL: http://www.guide2womenleaders.com/Chronolgy_Ordination.htm.

²² Chaves M. *Ordaining Women: Culture and Conflict in Religious Organizations*. Harvard University Press, 1999. 237 p.

²³ How We Are Organized: History // Church of Scotland : Official Website. URL: http://www.churchofscotland.org.uk/about_us/how_we_are_organised/history.

²⁴ Андроцентризм – культурний погляд, у межах якого чоловіка сприймають як норму людськості. У царині релігії андроцентризм означає, що ролі священнослужителів й освітян певної релігії монополізовані чоловіками.

завжди свідомо здійснювані практики. Таким чином, на перший погляд егалітарні структури можуть бути неегалітарними у своїй діяльності²⁵.

Полеміка щодо священнослужительства жінок у християнстві: ключові аргументи за та проти

Про аргументи за і проти священнослужительства жінок нині є багатосторінкові видання, проте до її завершення далеко²⁶. Ключовим аргументом для прибічників священнослужительства жінок у християнстві є принцип рівності всіх людей незалежно від етнічності, соціально-економічного статусу та статі: «Нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, – бо всі ви один у Христі Ісусі!» (Послання св. апостола Павла до галатів 3:28). Опоненти заперечують: ідеться про рівність у Христі, а не в ролях у Церкві. І, своєю чергою, наводять інші цитати з Нового завіту, що вказують на другорядну роль жінки та її підвладність чоловікові.

Прибічники рівності прав наполягають: будь-які дискримінаційні тези щодо жінок у Новому завіті зумовлені історичним контекстом, у якому домінували патріархатні погляди й практики. Аналогічно до рабовласництва, яке існувало в ті часи, але вважається неприпустимим нині. Опоненти твердять: усі 12 апостолів були чоловіками. Прибічники

²⁵ Див.: Chaves M. *Ordaining Women: Culture and Conflict in Religious Organizations*. Harvard University Press, 1999. 237 p.; Sentilles S. *A Church of Her Own: What Happens When a Woman Takes the Pulpit*. First Mariner Books edition, 2009. 338 p.

²⁶ Один з ілюстративних прикладів ретельного обміну аргументами між прибічниками й опонентами священнослужительства жінок у християнстві: *Two Views on Women in Ministry : Revised Edition* / Linda L. Belleville, Craig L. Blomberg, Craig S. Keener, Thomas R. Schoreiner; series editor Stanley N. Gundry ; general editor James R. Beck. Grand Rapids, MI : Zondervan, 2005. 368 p. Панорамний огляд аргументів щодо рівних прав жінок і чоловіків на духовне лідерство у християнстві, що був перевиданий багато разів: Clifford A. M. *Introducing Feminist Theology*. Orbis Books, 2009. 287 p.

відповідають: це було зумовлено патріархатним історичним контекстом. Понад те, – нагадують вони, – воскреснувши, Ісус явився спершу Марії Магдалині та її супутницям, а не чоловікам-апостолам. І додають, що в історії раннього християнства було чимало прецедентів духовного лідерства жінок (деякі з них навіть згадані у Новому завіті) і що його з часом заборонили. Натомість опоненти зауважують: прецеденти священнослужительства жінок – це випадки ересі.

Мабуть, усі в Україні чули про біблійну історію створення Єви з ребра Адама. Однак, чи багато з нас знають, що «Перша книга Мойсеєва: Буття» містить не одну, а дві історії створення світу й людини? Про створення Єви з ребра Адама йдеться у другій із них; натомість у першій мовиться про одночасне створення чоловіка й жінки: «І Бог на Свій образ людину створив, як чоловіка та жінку створив їх. І поблагословив їх Бог...» (Буття 1:27–28).

Полеміка прибічників ґендерної рівності в християнстві та її опонентів триває. Не лише християнство, а й низка інших віросповідань у різних куточках світу залишаються наразі значною мірою андроцентричними. Водночас рухи за ґендерну рівність і надання жінкам рівних із чоловіками можливостей в ієрархіях релігійних спільнот мають місце не лише в християнстві, а й усіх інших релігіях тих суспільств, де ґендерна рівність є цінністю. Дотепер такі рухи часто зазнають значного спротиву.

Ба більше, інтенсивність спротиву дискусіям про священнослужительство жінок і концентрація негативних емоцій довкола них подеколи нагадують часи рухів за надання жінкам виборчого права. Наприклад, у США на межі XIX і XX століть опоненти руху за виборчі права жінок лякали, що поява жінки на виборчій дільниці з бюлетенем в руках зруйнує весь природний порядок речей, зокрема в жінок почне рости борода й пропаде грудне молоко²⁷. Нам сьогодні дивно читати про такі побоювання: право жінок

²⁷ Banner L. W. *Women in Modern America: A Brief History*. 2nd ed. Fort Worth, Philadelphia, San Diego, New York, Orlando : Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, 1984. P. 94–95.

голосувати й бути обраними сприймають в США, Україні та багатьох інших країнах світу як належне. І навпаки: неабияке обурення нині викликали б у нашому суспільстві пропозиції позбавити жінок виборчого права. Можливо, за деякий час із не меншим здивуванням наші нащадки читатимуть роботи істориків про те, наскільки інтенсивного спротиву зазнавали ініціативи надати жінкам рівні можливості бути релігійними лідерками з офіційним статусом священнослужительниць, зокрема право очолювати церкви та проводити всі сакральні ритуали релігійних служб?

Бібліографія:

1. Богдан О. Право жінок на священнослужительство в християнстві: контроверсійне сьогодення та неуникне майбутнє? // Гендерний журнал «Я». Випуск «Гендер, традиція і релігія». 2017. №2 (43). С. 21–24. URL: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/gendernyi-zhurnal-ya-43-2017.pdf>.

2. Богдан О. Релігійна самоідентичність і молитва в Україні: аналітичний звіт / Київський міжнародний інститут соціології; дані опитування 19-31 травня 2016, оприлюднені 12 липня 2016 р. 19 с. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20161807_religion/UKR%20Report%20on%20Religion%2018.07%20KIIS%20revised.pdf.

3. Наказ Міністерства культури України від 19.03.2018 № 2016 «Про річну статистичну звітність з питань державно-конфесійних відносин в Україні за 2017 рік (релігійні організації)». URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245361144&cat_id=244950594.

4. Association of Roman Catholic Women Priests : Official Website. URL: <https://arcwp.org>.

5. Banner L. W. Women in Modern America: A Brief History. 2nd ed. Fort Worth, Philadelphia, San Diego, New York, Orlando : Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, 1984. 276 p.

6. Chapter 4. On the Infallible Teaching Authority of the Roman Pontiff // First Vatican Council (1869?1870): Session 4: 18 July 1870. URL: <http://www.ewtn.com/library/COUNCILS/V1.htm>.

7. Chapter 4. Expectations of the Church // U.S. Catholics Open to Non-traditional Families / Pew Research Center. 2 September 2015. 142 p. URL: <http://www.pewforum.org/2015/09/02/chapter-4-expectations-of-the-church>.

8. Chaves M. *Ordaining Women: Culture and Conflict in Religious Organizations*. Harvard University Press, 1999. 237 p.

9. *Chronology of Women's Ordination // Worldwide Guide to Women in Leadership*. URL: http://www.guide2womenleaders.com/Chronolgy_Ordination.htm.

10. Clifford A. M. *Introducing Feminist Theology / Anne M. Clifford*. Orbis Books, 2009. 287 p.

11. *Frequently Asked Questions // Association of Roman Catholic Women Priests : Official Website*. URL: <https://arcwp.org/en/frequently-asked-questions>.

12. *How We Are Organized: History // Church of Scotland : Official Website*. URL: http://www.churchofscotland.org.uk/about_us/how_we_are_organised/history.

13. *Labor Force Statistics from the Current Population Survey, 2018 / United States Department of Labor*. URL: <https://www.bls.gov/cps/cpsaat11.htm>.

14. Martinez J. A. F. et al. *The Ordination of Women in the Catholic Church: a Survey of Attitudes in Spain / Juan Agustin Franco Martinez, Macario Rodriguez-Entrena and Maria Jesus Rodriguez-Entrena // Journal of Gender Studies*. 2012. Vol. 21, № 1. P. 17–34.

15. McLaughlin E. *The Christian Past: Does it Hold a Future for Women? // Womanspirit Rising : A Feminist Reader in Religion / Ed. by Carol P. Christ and Judith Plaskow*. Harper Collins Publishers, 1992. P. 93–106.

16. *Ministry Statistics 2016 / The Church of England Research and Statistics, 2017*. 25 p. URL: <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2017-10/2016ministrystatistics.pdf>.

17. Schleifer C. and Amy D. Miller. *Occupational Gender Inequality among American Clergy, 1976–2016: Revisiting the Stained-Glass Ceiling // Sociology of Religion : A Quarterly Review*, 78 (4). 2017. P. 1–24.

18. Schussler F. E. *Women in the Early Christian Movement // Womanspirit Rising : A Feminist Reader in Religion / Ed. by Carol P. Christ and Judith Plaskow*. Harper Collins Publishers, 1992. P. 84–92.

19. Sentilles S. *A Church of Her Own: What Happens When a Woman Takes the Pulpit*. First Mariner Books edition, 2009. 338 p.

20. Sutherland S. *10 Fundamentals of Religion in Sweden*. URL: <https://sweden.se/society/10-fundamentals-of-religion-in-sweden>.

21. The Gender Gap in Religion Around the World / Pew Research Center. 22 March 2016. 121 p. URL: <http://www.pewforum.org/2016/03/22/the-gender-gap-in-religion-around-the-world>.

22. Two Views on Women in Ministry : Revised Edition / Linda L. Belleville, Craig L. Blomberg, Craig S. Keener, Thomas R. Schoreiner ; series editor Stanley N. Gundry ; general editor James R. Beck. Grand Rapids, MI : Zondervan, 2005. 368 p.

23. Union of Utrecht of the Old Catholic Churches. URL: <http://www.utrechter-union.org>.

24. Welcome // Union of Utrecht of the Old Catholic Churches. URL: <http://www.utrechter-union.org/page/157/home>.

25. Winseman A. L. Women in the Clergy: Perception and Reality. Gallup : 30 March 2004. URL: <https://news.gallup.com/poll/11146/women-clergy-perception-reality.aspx>.